

Kasvatustieteellisiä ja -filosofisia näkökulmia soittamiseen ja sen opettamiseen

KT Ari Kivelä

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Tausta

- Teoreettinen ja filosofinen tausta mannermaisessa pedagogisessa ajattelussa ja mannermaisessa filosofiassa
- yleinen pedagogiikka (Allgemeine Pädagogik)
- Dietrich Benner (1941):
- Allgemeine Pädagogik. Eine systematisch-problemgeschichtliche Einführung in die Grundstruktur pädagogischen Denkens und Handelns (Alkut. 1987)
- Klaus Mollenhauer (1927-1998):
- Vergessene Zusammenhänge. Über Kultur und Erziehung (Alkut 1983)

- Pedagoginen käytäntö on *eksistentiaalinen välttämättömyys*
- Ihminen on aidosti *homo educandus*
- → suunnitelmallinen kasvatus tekee meistä ihmisiä (Immanuel Kant)

- Pedaoginen käytäntö saa erilaisia **historiallisia ilmenemismuotoja**: instituutiot, professiot
- akateemisen kasvatusta koskevan teoretisoinnin kohteena on useimmiten **professionaalinen** kasvatus- ja opetustoiminta
- Dietrich Benner: **pedagoginen instituutio**
→ esim. peruskoulu (oppivelvollisuuskoulu) on vain yksi pedagoginen instituutio muiden joukossa: varhaiskasvatus, ammattikoulutus, yliopistot, ammattikorkeakoulut, musiikkioppilaitokset

- Pedagogisen toiminnan institutionalisoituminen on pitkällisen historiallisen, kulttuurisen ja yhteiskunnallisen kehityksen tulos:
- Kasvatus ja opetus ovat välttämättömiä jokaisen uuden sukupolven kannalta.
- Esimoderni vs moderni yhteiskunta

Pedagogisen toiminnan institutionalisoituminen

Esimodernissa kasvavan sukupolven edustaja oppi työn ja elinkeinon harjoittamisen kannalta tarvittavat tiedot ja taidot osallistumalla alusta saakka perheen ja lähiyhteisön toimintaan

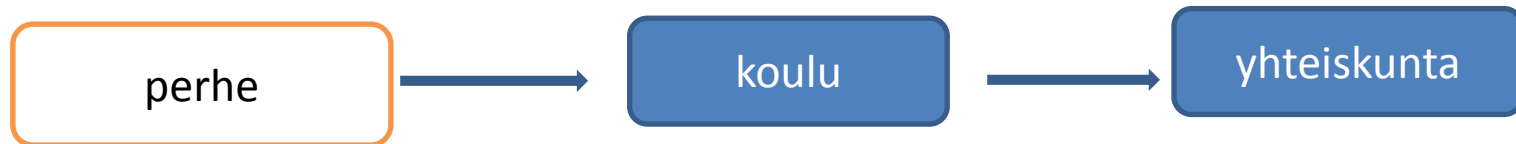
→ työn tekoon opittiin osallistumalla työhön käytännössä

→ perhe tuotantoyksikkönä

Kasvatus esimodernissa

- Yhteiskunnallinen modernisaatio on merkinnyt pedagogisen käytännön eriytymistä muista yhteisöllisen toiminnan muodoista
- → institutionaalinen kasvatus ja koulutus (pedagogiset instituutiot) niveltää perhettä ja muita yhteiskunnallisia instituutioita

Esimerkki muusikon koulutuksesta modernisaation kynnyksellä

- Esimodernille elämänmuodolle ominainen perheen, elinkeinon ja kasvatuksen välinen kiinteä yhteys tulee hyvin esille vaikkapa W.A. Mozartin lapsuudessa.
- Isä huolehti Wolfgangin (ja toki myös Nannerlin) kasvatuksesta ja musiikillisesta opetuksesta
- Samalla pieni Mozart osallistui alusta saakka kykyjensä mukaan perheen taloudelliseen ylläpitoon.

- Kuten esim. Caroline Hopf toteaa Leopold Mozartin roolia kasvattajana käsittelevässä esseessään *"Bey so aufgeklärten Zeiten..." Leopold Mozart als Erzieher (2004)*, 1700-luvun sääty-yhteiskunnassa oli täysin normaalia, että perustava ammatillinen opetus, kuten myös keskeiset kansalaistaidot (lukeminen, kirjoittaminen, laskeminen) opittiin perheessä → isä kasvattajana ja opettajana

- 1800-luku merkitsi institutionaalisen koulutuksen laajamittaista syntyä
- Kehitys kiihtyi 1900-luvulla
- → Kasvatukseen ja opetukseen erikoistuneista instituutioista tuli osa arkipäiväämme

- Myös instrumenttiopetus ja muusikkokoulutus eriytyi vähitellen omiin pedagogisiin instituutioihinsa ja organisaatioihinsa

→ musiikkioppilaitokset, konservatoriot

Välitilinpäätös

- Kysymys: Mikä kasvatustieteellinen ja – filosofinen näkökulma institutionaaliseen soitonopetukseen voisi olla?
- Vastaus: Sama kuin mihin tahansa muuhun institutionaaliseen koulutukseen

- Taustaoletus: Kaikessa institutionaalissa pedagogisessa toiminnassa (kasvatus, opetus, koulutus) on joitakin yleisiä ja yhteisiä piirteitä.
- Nämä piirteet tekevät jostakin instituutiosta tai organisaatiosta luonteeltaan aidosti *pedagogisen*.

Institutionalisoitunut pedagoginen toiminta ja toimijuus

- Jokaisella opettajalla on aina jokin näkemys omasta toiminnastaan: Professionaalisesti pätevä opettaja tietää,
 - mitä hän opettaa
 - miten opettaa,
 - kenelle opettaa,
 - missä opettaa,
 - jopa siitä, miksi hän opettaa.

- Pedagogisen toimijan kokonaisvaltainen ja samalla perusteltu näkemys oman toimintansa perusteista on:
- a) korkeatasoisen ammatillisen ajattelun ja osaamisen tunnusmerkki
- b) menestyksellisen professionaalisen opettajana toimimisen edellytys

Kuinka lähestyä konkreettista instrumenttiopetusta?

- Nähdäkseni kaikelle opettamiselle – pedagogiselle toiminnalle ylipäätään – on ominaista jonkinlainen **ristiriitaisuus tai jännitteisyys**
- sisäänrakennettuna itse toimintaan ja sitä ohjaavaan ajatteluun.
- Pedagoginen toiminta ei ole (aina) harmonista ja auvoista yhteiseloä.

- Pedagoginen toiminta on täynnä ristiriitoja ja jännitteitä, jotka jokainen pedagogi kokee ja tiedostaa itse omassa arkisessa työskentelyssään ja yrittää ratkaista ne toivon mukaan parhaalla mahdollisella tavalla.
- Jännitteen tai ristiriidan kokeminen antaa myös pedagogiseen toimintaan sille ominaisen dynaamisen liikkeen
- → jännitteisyyttä ja ristiriitaisuutta ei pidä ymmärtää vain negatiivisesti

- Jännite tai ristiriitaisuus ilmenee niin yksittäisessä opettajan ja oppilaan välisessä suhteessa (pedagoginen suhde; pedagoginen interaktio; opetustapahtuma) kuin myös tuon pedagogisen interaktiotapahtuman ja ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin välisessä vuorovaikutuksessa.

Pedagogisen interaktion jännitteisyys

- Perusristiriita tai jännite on siinä, että opettaja joutuu aina vaatimaan toiselta (oppilaalta) jotakin sellaista, johon tämä ei vielä kykene, mutta johon hän (opettaja) uskoo tämän kykenevän.
- → Opettaminen (pedagoginen toiminta) nousee aina ristiriidasta ja jännitteestä kykenemisen, ei-vielä-kykenemisen ja kykenemään vaatimisen välillä.
- Kyseessä kaiken opettamisen lähtökohta!

Toisin sanoen:

- Parhaimmassa tapauksessa elämämme olisi tietysti aina onnistunutta musisointia, mutta kun musisointi osoittautuu mahdottomaksi siksi, että toinen ei vielä taidollisten, tiedollisten tai tulkinnallisten esteiden vuoksi kykene musisoimaan, syntyy pakko, mutta myös mahdollisuus opettamiseen, pedagogiseen toimintaan.

- Pedagogisen interaktion logiikkaa:
- A) Pedagogi **yrittää** tietää tai päätellä tai tulkita juuri siinä hetkessä ja tilanteessa, mihin oppilas potentiaalisesti ehkä mahdollisesti pystyy.
- B) Oppilas ei välttämättä omasta näkökulmastaan tiedä tai edes kykene vielä ymmärtämään sitä, mihin opettaja uskoo hänen pystyvän.
- C) Lopulta kun oppilas ikään kuin vastaa opettajan vaatimukseen, hän vastaa siihen kuitenkin aina oman **potentiaalinsa** puitteissa, potentiaalin, josta opettajalla saattoi alkujaan olla vain aavistus tai ehkäpä vain kaino toive jostakin **vielä toteutumattomasta**.

Pedagogisen interaktion jännitteisyys ja yhteiskunnallis-kulttuurinen ympäristö

- Pedagoginen toiminta ei tapahdu omassa saarekkeessaan.
- Pedagogisessa interaktiossa välitetään aina jotakin kulttuurista traditiota, ajattelu- ja toimintatapoja
- Pedagogista interaktiutilannetta määrittävät aina sille ulkoiset tekijät.
- Pedagoginen toimijuus ei ole koskaan irrallaan kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta kontekstista, johon se on väistämättä juurtunut institutionaalisesti.

Toisin sanoen:

- A) Pedagogista interaktiutilannetta määrittävät aina kulloinkin vallalla tai muodissa olevat yhteiskunnalliset ja kulttuuriset arvostukset, kannanotot, julkinen keskustelu
- B) Viime kädessä tulkintamme koko länsimaisen musiikin traditiosta määrittävät sitä, mitä yksittäisessä opettajan ja oppilaan välisessä suhteessa voi tai tulee voida tapahtua.

Kokoavasti:

- Jokaisessa yksittäisessäkin opetustilanteessa opettaja on väistämättä ratkaisujen edessä:
- Kuinka sovittaa toisiinsa toisaalta oppilaan kulloisetkin yksilölliset kyvyt, halut, opettajan omat tavoitteet ja toisaalta kulttuurisesti annettuina olevat standardit ja tavoitteet, jotka edellyttävät oppilaalta tietynlaista teknistä ja tulkinnallista suoritusta, jos ei heti tässä ja nyt niin ainakin tulevaisuudessa.

- Pedagogisen toiminnan moniulotteinen jännitteisyys voidaan ottaa käsitteellisen tarkastelun kohteeksi tavalla, joka myös toivon mukaan auttaa pedagogeja ymmärtämään paremmin omaa työtään.
- Pedagogisen toiminnan reflektioteoria (D. Benner)

Pedagogisen toiminnan perusperiaatteet

- Pedagogista toimintaa (esim. opettaminen) voidaan tarkastella seuraavista neljästä näkökulmasta (Klaus Mollenhauer; Dietrich Benner):
 - Sivistyksellisyys
 - Vaatimus itsetoimintaan
 - Kulttuurin presentaatio
 - Kulttuurin representaatio

Sivistyksellisyys

1) Ihmisen potentiaalinen kyky tai mahdollisuus oppia, kehittyä, kasvaa: Kyseessä osittain geneettinen ja biologinen ominaisuus (synnynnäinen lahjakkuus, kyvykkyyt).

3) Kyseessä on myös yhtäläillä pedagogisen interaktion ominaisuus: Pedagoginen toiminta perustuu tulkinnallisiin hypoteeseihin.

→ Olettamukset kasvavan kyvystä sivistyä ovat välttämätön osa pedagogista toimintaa. **Sivistyksellisyys** on eräänlainen **suunnitelma** siitä, mitä kasvava **voisi tulevaisuudessa mahdollisesti olla**.

Vaatimus itsetoimintaan

- 1) Pedagogisen interaktiossa kasvatettavalta odotetaan kykyä omaan itsenäiseen toimintaan.
- 2) kasvatettava ei vielä kykene itsenäiseen toimintaan: pedagogisessa interaktiossa kasvatettavaa vaaditaan olemaan jotakin sellaista, jota tämä ei vielä ole - ts. kasvatettavan tulisi toimia sellaisen kompetenssin mukaisesti, jota hän ei vielä hallitse.
- 3) Kasvatettavaa vaaditaan todellistamaan oma sivistyskykyisyytensä omassa toiminnassaan

Kulttuurin presentaatio

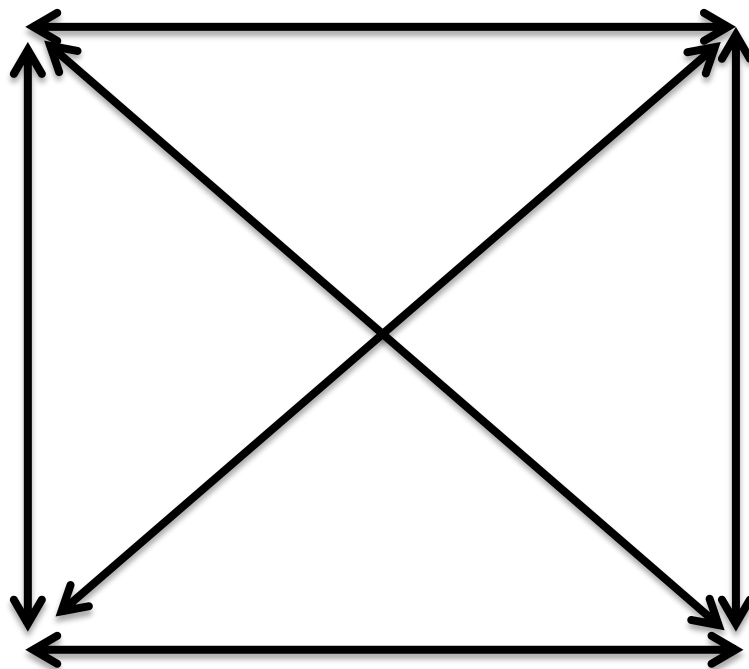
- 1) Pedagogisessa interaktiossa välitetään aina kulttuuria ja traditiota
- 2) Yhteiskunnallisen määräytyneisyyden siirtyminen pedagogiseksi määräytyneisyydeksi: opetuksen sisällöt ja tavoitteet määrittyvät yhteiskunnallisten ja kulttuuristen odotusten mukaisesti.

Kulttuurin representaatio

- 1) Pedagogisessa interaktiossa traditiota ja kulttuuria siirretään aina valikoidusti
 - 2) Mahdollistaa asioiden eritavoin esittämisen
 - 3) Mielekkäät ja arvokkaat kulttuurisisällöt välitetään sukupolvelta toiselle
- pedagogisen toiminnan metanormi:
ihmisyyden korkeampi sivistys (Höherbildung der Menschheit) (Dietrich Benner)

Sivistyksellisyys

Presentaatio

Vaatimus

Representaatio

Lopuksi: Mitä jokaisen soitonopettajan ehkä joskus olisi syytä pohtia?

- Kuinka huomioin ja tulkitseen oppilaani **sivistyskykyisyyttä**? Olenko tulkinnoissani oikeassa? Mihin nojauduin tulkinnoissani? Olenko ehkä väärässä? Olenko varmasti oikeassa?
- Kuinka **vaadin** oppilastani todellistamaan omat potentiaalinsa? Kykenenkö omalla toiminnallani antamaan hänelle mahdollisuuden sivistyskykyisyytensä täysipainoiseen kehittämiseen? Olenko sittenkin esteenä: vaadinko häneltä liikaa tai liian vähän?

- Kuinka valikoin sen kulttuurisesti ja traditiona
annetun aineksen , joka parhaiten tässä ja nyt
vaatii oppilasta todellistamaan omaa
sivistyskykyisyyttään; onko juuri näillä
sisällöillä merkitystä oppilaan oman itsenäisen
toimintakyvyn saavuttamisessa
- Kehitänkö ja pidänkö toiminnallani yllä
traditiomme arvokkaita ja merkityksellisiä
sisältöjä.

- Näillä teoreettisilla ja käsitteellisillä työkaluilla moderni soitonopettaja saattaa olla ehkä hieman paremmin varustettu kuin hänen esimoderni edeltäjänsä. Leopold Mozart kirjoitti eräälle ystävälleen seuraavasti:
- ”Tiedätte, että lapseni ovat tottuneet työhön: estyisipä toinen ehkäisemästä toisen tottumista joutilaisiin hetkiin, romahtaisi koko rakennelmani kasaan. *Tämä tottumus (työhön AK) on rautainen paita.*”

Kiitos!